

วิจารณ์และแนะนำหนังสือ

Joan Robinson. *Aspects of Development and Underdevelopment*.
London : Cambridge University Press, 1981.

คำว่า “พัฒนา” และ “ด้อยพัฒนา” เป็นคำที่นักวิชาการโดยทั่วไปได้ให้ความสนใจ เมื่อเอ่ยถึงคำว่าพัฒนาคนส่วนใหญ่ก็มักจะมองไปที่ประเทศทางตะวันตก และคำว่าด้อยพัฒนา ก็จะหมายถึงประเทศในโลกที่สาม และในเรื่องดังกล่าวก็ได้มีการศึกษาแง่มุมต่าง ๆ กัน หนังสือเล่มนี้ก็เป็นอีกเล่มหนึ่งที่ได้เสนอกรอบการมองในแง่ของการเปรียบเทียบและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศที่ด้อยพัฒนา แต่ที่แตกต่างไปจากหนังสือเล่มอื่นก็คือ เป็นการเสนอภาพรวมของความสัมพันธ์ดังกล่าวในแง่มุมต่าง ๆ โดยเฉพาะการสะท้อนให้เห็นภาพพจน์ของประเทศตะวันตก โดยมีการจำแนกแยกแยะหัวข้อไว้อย่างชัดเจน ในหนังสือเล่มนี้จะประกอบด้วยบทต่าง ๆ ๑๐ ค่ายกัน

ในบทแรก จะเป็นบทที่กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาประเทศของโลกที่สาม ในแนวทางที่ผิด ทั้งนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึง อิทธิพลของประเทศพัฒนาที่มีต่อประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศในโลกที่สามในประเด็นต่าง ๆ อาทิเช่น อิทธิพลของบรรษัทข้ามชาติ ซึ่งส่วนใหญ่มีฐานอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกาได้มีอิทธิพลอย่างมากต่อประเทศในโลกที่สาม บรรษัทเหล่านี้จะมีรายได้ต่อบีมากกว่ารายได้รวมของหลาย ๆ ประเทศ โดยการเก็บเกี่ยวผลกำไรจากการดำเนินการในตลาดเสรี และนอกจากนี้ สหรัฐอเมริกายังได้มีอิทธิพลเหนือนโยบายของประเทศโลกที่สาม ทั้งโดยตรงและผ่านสถาบันการเงินระหว่างประเทศ เช่น ธนาคารโลก และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ในเรื่องของมาตรการพัฒนา ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า การวัดการพัฒนาโดยดูจากรายได้

250

ประชานิยมนี้เป็นเรื่องที่ผิดพลาด เพราะเรื่องดังกล่าวเป็นการวัดภาวะความทันสมัยโดยไม่ได้ชี้วัดภาวะความยากจนให้หมดไปแต่อย่างใด อาทิเช่น ประเทศในกลุ่มอาหรับ ซึ่งมีรายได้ประชาชาติสูง แต่ประเทศก็ยังมีคนที่ยากจนและชุมชนที่ด้อยพัฒนาอีกมาก ส่วนในเรื่องของ Supply และ Demand นั้น แนวคิดดังกล่าวนี้ค่อนข้างจะเป็นนามธรรมและไม่อาจที่จะใช้ได้ในสถานการณ์การผลิต และการแลกเปลี่ยนจริงได้ ทั้งนี้ เพราะระบบเศรษฐกิจนั้นจะไม่สามารถแยกแต่ละบุคคลออกจากระบบการผลิตและรสนิยมของผู้บริโภคได้ ขณะเดียวกันจุดศูนย์กลางของทั้งสองประการที่สามารถอธิบายได้ในรูปของราคาและผลผลิตนั้น ตลาดจะไม่มีการซื้อขายและจะคงไม่มีผู้ใดได้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตหรือรูปแบบการบริโภคนั้น ๆ ด้วย นอกจากนี้ในประเทศด้อยพัฒนาผลจากการพัฒนานอกจากจะก่อให้เกิดสังคมทวิลักษณ์แล้ว ยังจะก่อให้เกิดการพึ่งพาจากประเทศที่พัฒนาแล้วมากขึ้นด้วย

ในบทที่สอง เป็นบทที่ว่าด้วย ผลผลิตส่วนเกินและการสะสมทุน ผู้เขียนได้นำเอาแนวคิดของมาร์กซ์มาผสมผสานกับแนวคิดของริคาร์โด โดยมองว่า ผลผลิตส่วนเกินจะประกอบขึ้นด้วยค่าเช่าที่ดิน และกำไร และเจ้าของที่ดินมักจะสร้างความคิดร้อนให้แก่สังคม อันเนื่องมาจากการคิดค่าเช่าที่ดินในราคาสูง ลัทธิทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจที่เจริญขึ้นมาจากระบบศักดินา โดยถือว่า การมีชนชั้นถือเป็นเรื่องปรกติ และมีความคิดว่า คนงานจะถูกจ้างงานตามค่าแรงโดยนายทุนจะเป็นผู้กำหนดงานและผลผลิตส่วนเกินที่เกิดขึ้นนั้น จะถือเป็นกำไรของนายจ้าง ซึ่งผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดดังกล่าวโดยถือว่าเป็นการกดขี่และขูดรีดทางชนชั้นของนายทุนที่มีต่อคนงาน

ในบทที่สาม เป็นบทที่ว่าด้วยที่ดินและแรงงาน โดยผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า รูปแบบของระบบที่ดิน และการให้เช่าที่ดินในประเทศโลกที่สามจะมีลักษณะแตกต่างกัน บางประเทศจะมีรูปแบบในลักษณะของอาณานิคม ซึ่งประเทศตะวันตกได้วางรูปแบบไว้ บ้างก็เป็นมรดกตกทอดมาแต่อดีตกาล และบ้างก็เกิดจากระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่ที่ดินจะเป็นแหล่งที่มาของความมั่งคั่งและอำนาจ เขาได้ชี้ให้เห็นว่า หากการถือครองที่ดิน

อยู่ในสภาพที่มีการกระจายอย่างไม่เป็นธรรมจะเป็นสาเหตุทำให้การกระจายอาหารก็ไม่เป็นธรรมด้วย ประเทศในโลกที่สามในช่วง 10—15 ปี ที่ผ่านมาได้มีผลผลิตทางการเกษตรสูง และรายได้ต่อหัวของประชากรอยู่ในระดับที่สูงขึ้น แต่ปรากฏว่า ความยากจนและความหิวโหยก็มีเพิ่มสูงขึ้นด้วย นอกจากนี้จากการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตก็ได้สร้างความร่ำรวยให้กับเจ้าของที่ดินเพิ่มมากขึ้น มีการสกัดเอาส่วนเกินจากเกษตรกรมากขึ้นโดยการให้เช่าที่ดิน และถางจ้างแรงงานราคาถูก ผลที่จะเกิดขึ้นติดตามมาก็คือ ธุรกิจการกักหนี้ยิมสิน เนื่องจากรายจ่ายมีมากกว่ารายรับที่ได้ เกษตรกรต้องทำงานหนักมากขึ้น และไม่มีแรงจูงใจที่จะทำการผลิต

ในบทที่สี่ เป็นบทที่เกี่ยวกับเรื่อง การค้าขายสินค้าปฐมภูมิ โดยผู้เขียนได้กล่าวถึงอิทธิพลของรูปแบบของระบบการตลาดที่ประเทศมหาอำนาจได้มีต่อประเทศในโลกที่สาม กล่าวคือ ประเทศในโลกที่สามได้ถูกดึงให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับตลาดทุนนิยมในฐานะที่เป็นประเทศที่บ่อนักดูดิบและสินค้าต่าง ๆ ให้แก่ประเทศอุตสาหกรรม เช่น แร่ธาตุ พืช สัตว์ เป็นต้น ซึ่งสินค้าเหล่านี้ถึงแม้ว่าจะผลิตได้ในประเทศก็จริง แต่ส่วนใหญ่ยังถูกควบคุมโดยบริษัทข้ามชาติ เช่น บริษัทเหมืองแร่ในแอฟริกา ถึงแม้ว่าจะมีการจ้างงานคนในพื้นที่แต่นโยบายต่าง ๆ ยังคงอยู่ในมือของประเทศตะวันตก นอกจากนี้ราคาผลผลิตทางการเกษตรของประเทศด้อยพัฒนา จะถูกกำหนดโดยตลาดโลกซึ่งจะมีการขึ้นลงตลอดเวลา มีความผันผวนปรวนแปรไม่แน่นอน ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่า ตลาดโลกไม่เอื้ออำนวยต่อประเทศด้อยพัฒนาเท่าใดนัก ในระบบตลาดดังกล่าวจะมีช่องว่างระหว่างราคาขายวัตถุดิบของประเทศที่ส่งสินค้าออกกับประเทศที่รับซื้อสินค้าเหล่านี้ ทำให้เกิดสภาพการณ์ผูกขาดในการซื้อ (Monopsony) ซึ่งมักจะปรากฏอยู่บ่อยครั้งในตลาดโลก และนอกจากนี้อำนาจการซื้อของประเทศด้อยพัฒนาจะถูกกระทบกระเทือนจากภาวะเงินเฟ้อของประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งทำให้มีการขึ้นของราคาสินค้าทั่วประเทศ เหล่านี้จำเป็นต้องซื้อ ทำให้ต้องเสียเปรียบในเรื่องของ Term of trade อยู่เป็นประจำ ผู้เขียน

ได้กล่าวต่อไปว่า ปัญหาพื้นฐานที่สำคัญในช่วง 25 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันก็คือ การที่ประเทศด้อยพัฒนาและประเทศที่พัฒนาแล้วไม่ได้มีส่วนร่วมในความเจริญด้วยกัน ซึ่งย่อมแสดงให้เห็นว่า ยังมีจุดบกพร่องเกี่ยวกับกลไกที่เชื่อมต่อระหว่างประเทศทั้งสองกลุ่มนี้ กล่าวคือ รูปแบบและกลไกทางเศรษฐกิจที่มีลักษณะของบริวารพึ่งพาศูนย์กลางดังเช่นในสมัยอาณานิคมยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงไป แต่กลับยิ่งช่วยเสริมให้เกิดความแตกต่างทางเศรษฐกิจและภาวะความตึงเครียดเพิ่มมากขึ้น

ในบทที่ห้า บทนี้ได้กล่าวถึงความช่วยเหลือและการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศของประเทศที่กำลังพัฒนา โดยได้ชี้ให้เห็นว่า รูปแบบของการช่วยเหลือนั้นจะมีอยู่สามรูปแบบใหญ่ ๆ คือ การให้กู้ยืมเพื่อการพาณิชย์และการลงทุนโดยตรงของบริษัทเอกชน และจากสถาบันการเงินระหว่างประเทศในส่วนของบริษัทเอกชนนั้นส่วนใหญ่จะกระทำโดยบริษัทข้ามชาติ ซึ่งผลประโยชน์ส่วนใหญ่ก็จะตกอยู่กับบริษัทเหล่านั้นมากกว่าที่จะตกอยู่กับชาติที่บริษัทเหล่านั้นเข้าไปลงทุน อนึ่ง ในการให้ความช่วยเหลือนั้นก็มักจะมีเงื่อนไขต่าง ๆ พ่วงตามมาด้วยเสมอ ๆ ซึ่งเงื่อนไขเหล่านั้นต่างก็เป็นเงื่อนไขที่จะให้ประโยชน์แก่ประเทศที่ให้ความช่วยเหลือเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้เงินที่ได้จากความช่วยเหลือ หรือ ได้จากการกู้ยืมก็มักจะไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนามากนัก ส่วนใหญ่แล้วมักจะนำไปใช้เพื่อชดเชยการขาดดุลงบประมาณมากกว่า ซึ่งนอกจากจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใดแล้ว ก็ยังเป็นการสร้างภาระที่จะต้องชำระหนี้ที่โตก่อกขึ้นอีกด้วย สำหรับสถาบันการเงินระหว่างประเทศนั้นได้เน้นหนักไปในเรื่องบทบาทของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ และสิทธิพิเศษในการถอนเงิน เพื่อแก้ปัญหาเรื่องสภาพคล่องของเงิน

ในบทที่หก บทนี้ ได้กล่าวถึงการพึ่งพิงทางอุตสาหกรรมของประเทศที่กำลังพัฒนาโดยได้ยกแนวความคิดเกี่ยวกับการค้าเสรี การคุ้มครองการค้า และความพึงพอใจของผู้บริโภคมาใช้อธิบายในส่วนของการค้าเสรีภาพเพื่อให้เห็นได้ชัดขึ้น ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างทฤษฎีผลประโยชน์เปรียบเทียบในการค้าระหว่างประเทศของริคาร์โดมาอธิบายกรณีของอังกฤษกับปอร์ตุเกส ผลจากการผลิตเหล็กของปอร์ตุเกส นอกจากจะไม่ช่วยขยาย

ตลาดเหล่านี้เพิ่มขึ้นเท่าที่ควรจะเป็นแล้ว ยังเป็นการทำลายอุตสาหกรรมสิ่งทอของตนเอง อีกด้วย ในขณะที่อุตสาหกรรมสิ่งทอของอังกฤษได้เจริญก้าวหน้าไปเป็นอย่างมาก ในส่วนของการคุ้มครองการค้าขายนั้น ผู้เขียนเห็นว่าได้มีการยอมรับกลยุทธ์อันนี้ โดยไม่ได้มีความพยายามที่จะพัฒนาเพื่อยืมนบนขาของตนเอง และไม่ได้มองในส่วนที่จะช่วยแก้ไขปัญหาคความยากจนและการว่างงานเท่าที่ควร และบ่อยครั้งที่การกระทำดังกล่าวกับเป็นผลทำให้การกระจายรายได้ และการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการลงทุนมีประสิทธิภาพที่เลวร้ายไปกว่าการค้าแบบเสรีเสียอีก โดยผู้เขียนได้ยกตัวอย่างการผลิตรถยนต์จากจีนส่วนที่นำมาจากต่างประเทศ ปรากฏว่า รถยนต์ดังกล่าวมีต้นทุนการผลิตแพงกว่ารถยนต์ที่จะสั่งเข้ามาจากต่างประเทศทั้งคันเสียอีก และได้ยกตัวอย่างการผลิตปอของประเทศปากีสถานในลักษณะเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ผู้เขียนก็ยังได้ยกตัวอย่างของประเทศที่นำการค้าเสรีนิยมมาเป็นตัวอย่างของความสำเร็จของการค้าแบบเสรีอันได้แก่ ฮองกง ไต้หวัน และเกาหลีใต้ โดยชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่ทำให้ประสบผลสำเร็จ แต่สุดท้ายแล้วผู้เขียนก็ได้ชี้ให้เห็นว่าถ้าหากเราถือว่าการพัฒนาหมายถึง การขจัดความยากจนและการยืมนบนขาของตัวเองแล้วละก็ ประเทศต่างๆ ดังกล่าวก็ถือว่ายังไม่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนา ในส่วนเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้บริโภคนั้น ปรากฏว่าในประเทศกำลังพัฒนาโดยทั่วไป มักจะมีค่านิยมเพื่อสินค้านอก และตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการโฆษณา โดยได้ยกตัวอย่างอุตสาหกรรมผลิตเกลือของประเทศกานาที่ถูกตีตลาดจากเกลือตะวันออก และโรงงานผลิตขนมปังในแอฟริกาตะวันออก อนึ่ง การพึ่งพาจะเกิดขึ้นโดยบริษัทข้ามชาติที่เข้ามาลงทุน มีการนำเทคนิคใหม่ๆ เข้ามาใช้ซึ่งผลที่ติดตามมาอีกประการหนึ่งก็คือ การว่างงานหรือไม่ก็จะเพิ่มความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องรายได้และการทำลายอุตสาหกรรมในประเทศอาทิเช่น บราซิล เป็นต้น

ในบทที่เจ็ด บทนี้ได้กล่าวถึงอาวุธสงครามเพื่อการทำลายล้าง โดยชี้ให้เห็นว่า ขณะที่ประเทศที่พัฒนาแล้วได้ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศที่กำลังพัฒนาในด้านต่างๆ ขณะเดียวกันก็ได้ชักนำให้ประเทศเหล่านี้เข้าสู่สงครามเย็น และการแข่งขันกันติด

อาวุธสงครามเพิ่มมากขึ้นด้วยโดยเฉพาะระหว่างค่ายทุนนิยมกับค่ายสังคมนิยม อาทิเช่น สหรัฐให้อาวุธแก่ปากีสถาน เพื่อต่อต้านภัยที่อาจจะเกิดจากโซเวียต แต่ผลดังกล่าวกระทบถึงอินเดีย ซึ่งไม่ลงรอยกันกับปากีสถาน ทำให้อินเดียต้องเพิ่มกำลังอาวุธตามไปด้วย ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า ในประเทศทุนนิยมซึ่งอ้างหลักการประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชน แต่การกระทำที่ประเทศเหล่านี้ไปสร้างไว้ในประเทศกำลังพัฒนาล้มสวนกับหลักการที่ได้วางไว้ ทั้งนี้โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเองเป็นสำคัญ ประเทศที่พัฒนาแล้วมักจะอ้างกฎหมายและความชอบธรรมเป็นหลัก เพื่อแผ้วถางทางไปสู่ความเป็นทราชาธิปไตยในที่สุด สำหรับประเทศกำลังพัฒนานั้น เหตุผลที่อ้างเพื่อสะสมอาวุธก็คือเพื่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วการมีอาวุธก็เพื่อรักษาความมั่นคงปลอดภัยของตัวเองมากกว่า และงบประมาณที่ใช้ในค่านี้นั้นก็มีจำนวนมากมหาศาล ซึ่งรายจ่ายดังกล่าว ไม่ได้มีส่วนช่วยในการเพิ่มผลผลิตที่เป็นประโยชน์ ยิ่งงบประมาณใช้ไปในด้านดังกล่าวมากเท่าใด งบที่จะนำมาใช้เพื่อการพัฒนา ก็จะยิ่งลดน้อยลงเท่านั้น สำหรับในปัจจุบันนี้นั้นได้มีการทุ่มเทการวิจัยค้นคว้าเพื่อการทำลายล้างกันมากขึ้น ผลจากการนี้ทำให้มีการตั้งเอานักวิชาการและอุปกรณ์เพื่อการวิจัยต่างๆไปใช้เพื่อผลิตอาวุธกันมากขึ้นแทนที่จะนำเอาสิ่งเหล่านี้มาใช้ ในการสร้างความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจและการแพทย์ อย่างไรก็ตาม มีข้อที่น่าสังเกตก็คือ อาวุธที่ถูกส่งไปยังประเทศโลกที่สาม โดยอเมริกาและโซเวียตนั้น มักจะเนื่องมาจากเหตุผลทางการเมืองมากกว่า ในขณะที่ประเทศตะวันตกอื่น ๆ จะส่งไปเป็นสินค้าขาย และในช่วงหลังจากปี 1973 เป็นต้นมาสินค้านำเข้าจำพวกอาวุธของประเทศโลกที่สามไม่เคยลดลงเลย ตลาดค้าอาวุธไม่เหมือนตลาดประเภทอื่น ๆ ตรงที่ว่าตลาดนี้ไม่เคยอิ่มตัว เมื่อประเทศเพื่อนบ้านมีประเทศใกล้เคียงก็จำเป็นต้องมีด้วยเช่นกัน

ในบทที่แปด อันเป็นบทสุดท้ายผู้เขียนได้กล่าวถึงสู่ทางของการพัฒนาที่ควรจะเป็นในอนาคต โดยเขาได้ชี้ให้เห็นว่า ในขณะที่ช่องว่างระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศที่กำลังพัฒนาแตกต่างกันมากด้วยเหตุนี้ทิศทางของการพัฒนาควรจะไป

หันไปมุ่งในเรื่องของความจำเป็นขั้นพื้นฐานให้มากขึ้น เร่งพัฒนาการเกษตรกรรมให้เป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาอื่นต่อไป ประเทศในโลกที่สามควรจะหันมาร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้มากขึ้น ไม่ควรทะเลาะเบาะแว้งกัน หรือเป็นเครื่องมือให้แก่ประเทศมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เน้นอุตสาหกรรมขนาดย่อมและเกษตรกรรมที่ใช้แรงงานคนเป็นหลัก การศึกษาจะต้องหันมาเน้นการศึกษาเพื่อการปฏิบัติ และนำมาแก้ปัญหาได้ ไม่ใช่การศึกษาตามตำรา เพิ่มแรงจูงใจให้แก่เกษตรกรโดยใช้มาตรการทางภาษีและภาษีช่วยเหลือ สร้างจิตสำนึกให้เกิดแก่ประชาชนในเรื่องของการบริโภค โดยเฉพาะการเลียนแบบชาวตะวันตก ในเรื่องของการลงทุนทางอุตสาหกรรมนั้น ควรหันมาใช้เทคโนโลยีที่ประหยัดทุนและเน้นการใช้แรงงานเป็นหลัก เน้นเทคโนโลยีที่เหมาะสมต่อการพัฒนา และเทคโนโลยีที่ใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นและที่ใช้พลังงานน้อย กล่าวโดยสรุปก็คือ การพัฒนานั้นจะต้องขึ้นอยู่กับขาของตัวเอง โดยรัฐจะสนับสนุนในเรื่องของบริการขั้นพื้นฐานให้ ในด้านการศึกษาจะต้องเป็นการศึกษาที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ เพราะในปัจจุบันประเทศในโลกที่สามได้เลียนแบบประเทศตะวันตกอยู่มาก ผลที่ได้รับก็คือ การมีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยแต่ว่างงานเป็นจำนวนมาก และขณะเดียวกันก็มีประชาชนอีกจำนวนมากที่ยังไร้การศึกษา

บทวิจารณ์ จากหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นถึงสภาวะการพึ่งพา และสภาวะการครอบงำระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศที่ด้อยพัฒนาตามแนวทางของทฤษฎีการพึ่งพา โดยได้อธิบายและวิเคราะห์ให้เห็นทั้งทางด้านพฤติกรรมและทางด้านโครงสร้าง ทางด้านพฤติกรรมได้แก่ พฤติกรรมของพ่อค้านายทุน บรรษัทข้ามชาติ สถาบันการเงินระหว่างประเทศ พฤติกรรมของชนชั้นผู้มีอำนาจ และพฤติกรรมการบริโภคของประชาชนในประเทศด้อยพัฒนา การช่วยเหลือและการทำลายล้างของประเทศพัฒนาที่มีต่อประเทศด้อยพัฒนาในด้านต่างๆ เป็นต้น ทางด้านโครงสร้าง ได้แก่ โครงสร้างทางการผลิต วิธีการดำเนินการทางการค้า การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการค้าระหว่างประเทศ และการพึ่งพาในด้านต่างๆ ระหว่างประเทศทั้งสองกลุ่ม เป็นต้น

ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า หนังสือเล่มนี้มีประโยชน์เป็นอย่างมากสำหรับนักบริหารและนักวิชาการในประเทศกำลังพัฒนา เพราะได้ช่วยชี้ให้เห็นถึงประเด็นสำคัญ ๆ ที่น่าสนใจ และวิเคราะห์ให้เห็นในอีกแง่มุมหนึ่ง ซึ่งแตกต่างไปจากการวิเคราะห์ของนักเศรษฐศาสตร์ในประเทศตะวันตกโดยทั่วไป และภาษาที่ใช้ก็เป็นภาษาที่สละสลวยง่ายต่อการเข้าใจ ลักษณะเด่นของหนังสือเล่มนี้จะอยู่ที่การเลือกเนื้อหาได้เหมาะสม เป็นเนื้อหาที่มีความสำคัญ และเป็นที่ยกมาถกเถียงกันอยู่ทั่วไป รวมทั้งเป็นเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งหนังสือประเภทเดียวกันที่เขียนโดยนักวิชาการตะวันตกส่วนใหญ่มักจะละเลยไม่กล่าวถึงกัน อย่างไรก็ตามการอ่านหนังสือเล่มนี้ก็เปรียบเหมือนกับการมองเหรียญเพียงด้านเดียว หากต้องการจะมองอีกด้านหนึ่งของเหรียญ ก็จำเป็นจะต้องหาอ่านจากหนังสือที่เขียนในแนวทางทุนนิยมมาอ่านประกอบด้วย อาทิเช่น หนังสือของมิลตัน ฟรีดแมน ซึ่งได้เสนอแนวคิดในทางเสรีนิยม หรือขววจัดโดยเห็นว่ากลไกของตลาดการค้าโดยเสรีจะก่อให้เกิดผลดีที่สุดในทางแทรกแซงทางเศรษฐกิจโดยรัฐไม่ควรจะมีเพราะจะก่อให้เกิดผลเสีย ไม่เห็นด้วยกับการใช้นโยบายการคลังในการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ วิธีการที่เหมาะสมและดีกว่า ก็คือ การเพิ่มปริมาณเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งนอกจากจะได้ผลดีกว่าแล้วยังกระทบต่อเสรีภาพของประชาชนน้อยกว่าการใช้นโยบายการคลังอีกด้วย กล่าวโดยสรุปคือรัฐควรจะปล่อยให้เอกชนมีเสรีภาพในการประกอบการอย่างเต็มที่ โดยรัฐไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือแทรกแซงนั่นเอง

ประสงค์ เต็มชวลา*
วรพิทย์ มีมาก*

* นักศึกษาปริญญาเอก คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์